

ДЕМОГРАФІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ ЗА УМОВ ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті висвітлюються регіональні особливості відтворення населення. Аналізуються позитивні тенденції у народжуваності, віковій структурі та тривалості життя в умовах посилення соціальної спрямованості економіки регіону.

Ключові слова: чисельність населення регіону, статеві-вікова структура населення, природний приріст та природний убуток населення, сумарний коефіцієнт народжуваності, рівень дитородної активності жінок.

I. Вступ. Регіон історично формується як цілісне територіальне утворення соціально-економічних структур, спільнот та інститутів. Сьогодні регіон як форма територіальної організації сучасного суспільства виконує ряд функцій, серед яких ми виділяємо: економічні, спрямовані на зміцнення економічної безпеки країни в цілому і створення умов та можливостей вільного здійснення економічними суб'єктами господарської діяльності; екологічні, що забезпечують повноцінне середовище життєдіяльності населення на підґрунті здійснення природоохоронних та інших заходів; етнопсихологічні, які реалізуються через формування соціально-психологічних та етнічних спільнот населення і задоволення його етнокультурних потреб; соціальні, що гарантують права і можливості соціального розвитку населення на базі економічного потенціалу та відповідних юридичних норм.

II. Постановка завдання. Основна місія регіону – суб'єкта України – полягає у створенні сприятливих політичних, економічних, соціальних, екологічних та інших умов гармонійного розвитку населення і водночас зміцнення економічної могутності держави. Головним суб'єктом регіонального розвитку є людина, метою територіального управління – збереження, примноження і збалансування розвитку соціального, природно-ресурсного, екологічного та культурно-історичного потенціалу регіону як вихідної умо-

ви стабільної життєдіяльності і попередження дезінтеграції просторово локалізованих середовищ.

Як об'єкт управління регіон є досить складною системою, яка характеризується поліструктурністю, багатокомпонентністю, багаторівневістю, багатоцільовою спрямованістю розвитку. Найбільш важливими підсистемами регіону, на наш погляд, є такі: населення, природно-ресурсна, виробнича, соціальна, інформаційна, організаційна, духовна. Кожна з підсистем має властивості самоорганізації, певної автономії та розвитку відповідно до власних закономірностей. У той же час всі підсистеми знаходяться в органічній єдності, взаємозв'язку і утворюють якісно нове явище – регіон. Однак головною є підсистема населення, а решта – утворюють середовище його існування.

III. Результати дослідження. На 1 січня 2006 р. в Івано-Франківській області проживало 1388,9 тис. осіб, у тому числі в міських поселеннях – 591,3 тис, в сільській місцевості – 797,6 тис. Починаючи з 1995 р. кількість жителів в області постійно зменшується. За цей період Івано-Франківщина втратила 77,9 тис. осіб [1,315].

Зменшення чисельності у 2005 році спостерігалось у всіх містах та районах, за винятком Івано-Франківська і Болехова. За 2005 рік кількість населення в цілому по області зменшилась на 4,7 тис, в сільській місцевості – на 5,4 тис. Водночас в міських поселеннях відбулось збільшення чисельності населення на 0,7 тис.

Основними чинниками зміни кількості населення є природний та міграційний рухи. Проте їх вплив на формування чисельності у різні періоди був неоднаковий. Якщо протягом 90-х років у формуванні змін чисельності вирішальну роль відігравав міграційний рух, то далі ситуація змінилась. Зміну абсолютних приростів природного та міграційного рухів за 1995–2005 роки наведено у таблиці:

Формування приросту*

(тис. осіб)

	1995	2001	2002	2003	2004	2005
Загальний приріст	-4,5	-11,7	-4,8	-5,9	-4,2	-4,6
Природний приріст	1,1	-3,8	-4,0	-4,5	-3,0	-3,8
Міграційний приріст	-5,6	-7,9	-0,8	-1,4	-1,2	-0,8

* Розраховано на підставі даних Державного комітету статистики України за 1995-2005рр.

З даної таблиці видно, що головним чинником депопуляції останнім часом виступає не міграція, а природний рух і саме він справляє основний вплив на формування чисельності населення. У 2005 році частка природного скорочення у загальному зменшенні склала 81,8%, міграційного – 18,2%. У 2005р. за рахунок міграційного руху кількість жителів в області зменшилась на 849 осіб. Таке від'ємне сальдо склалось за рахунок міжрегіональної та міждержавної міграції. До інших областей України вибуло на 670 осіб більше, ніж прибуло, до інших країн – на 179 осіб.

Вперше природний приріст набув від'ємних значень у 1997 р. (450 осіб, або 0,3 особи на 1000 жителів). Наступні роки скорочення зростало і досягло у 2003 р. 4487 осіб (3,2 особи на 1000 жителів). Проте у 2004 році його розмір зменшився до 3039 осіб (2,2 особи на 1000 жителів), а у 2005 році знову зріс до 3820 осіб (2,7 особи на 1000 жителів).

(7,9‰), Тлумацькому (7,8 ‰) та Галицькому (7,1 ‰) районах.

Починаючи з 1987р., в області спостерігається зменшення народжуваності. У 2002р. її спад призупинився і розпочався незначний ріст. У 2005 році народжуваність досягла рівня 10,8 народжених на 1000 жителів. Це найвищий показник за останні п'ять років і перевищує середньодержавний рівень (9,0 ‰). За 2005 рік в області народилось 14994 дитини, у тому числі в міських поселеннях - 6398, у сільській місцевості - 8596 дітей. У порівнянні з 2004 роком кількість народжених в цілому по області майже не змінилась, у міських поселеннях — зросла на 0,7%, в сільській місцевості - зменшилась на 0,5%. Серед міст і районів коефіцієнт народжуваності коливався від 8,4 народжених на 1000 жителів в Рогатинському районі до 15,0 у Верховинському. Безперечно, в останні роки зниження рівня народжуваності обу-

Природний приріст населення

	1995	1997	2001	2002	2003	2004	2005
Все населення	1130	-450	-3811	-3979	-4487	-3039	-3820
Міські поселення	1475	1101	-542	-587	-528	173	64
Сільська місцевість	-345	-1551	-3269	-3392	-3959	-3212	-3884
На 1000							
Все населення	0,8	-0,3	-2,7	-2,8	-3,2	-2,2	-2,7
Міські поселення	2,4	1,7	-0,9	-1,0	-0,9	0,3	0,1
Сільська місцевість	-0,4	-1,9	-4,0	-4,2	-4,9	-4,0	-4,9

У 2004 році природне скорочення в міських поселеннях перетворилося на приріст, а в сільській місцевості залишилося від'ємним. У 2005 році продовження позитивних зрушень не відбулося: природний приріст в міських поселеннях зменшився більше як наполовину. Найбільш інтенсивно природне скорочення відбувалось в Рогатинському (13,5 ‰), Городенківському

мовлено нестабільністю в соціально-економічному розвитку країни. Спеціальний коефіцієнт народжуваності (кількість народжених на 1000 жінок у віці 15-49 років) знизився з 52 у 1995р. до 41 у 2004р. Проте він вищий показника 2001 року (38 народжених на 1000 жінок відповідного віку). Сумарний коефіцієнт народжуваності, тобто середнє число дітей народжених жінкою за все жит-

тя, у 2004 році становив 1,4 при необхідних 2,2 (у 2001 році – 1,3).

Рівень дітородної активності жінок в Івано-Франківській області слід оцінювати, як вкрай недостатній, як такий, що знаходиться нижче межі заміщення поколінь. Нетто-коефіцієнт відтворення, який характеризує ступінь заміщення поколінь жінок їх дочками, у 2003–2004 рр. становив 0,7 і є надзвичайно низьким. Це свідчить про те, що не поновлюється материнське покоління дочірним (цей показник як мінімум повинен дорівнювати 1,1). Зростання народжуваності за останні роки обумовлене, частково, тим, що у дітородний вік почали вступати більш численні когорти жінок. Питома вага жінок репродуктивного віку (15–49 років) в загальній їх кількості поступово зростає. Так, за даними Всеукраїнського перепису населення у 2001 вона становила 48,3%, на початок 2005 року – 49,5%, а на початок 2006 року – 49,6%. Кількісний склад жінок найвищої дітородної активності (20–24 рр.) теж зростає. Їх число відносно 2002 року збільшилось на 10,9%, відносно 2004 р. – на 1,1%. Але, якщо на початку 90-х років на 1000 жінок зазначеного віку припадало 196 народжених, то у 2004 р. – 123 (у 2001 р. – 115). У порівнянні з попереднім роком частка перших дітей в загальній кількості народжених у 2005 році зменшилась із 54,9% до 53,6%, других – зросла із 33,5% до 34,2%, третіх – із 7,9% до 8,3%, четвертих – із 2,0% до 2,2%. Такі зрушення у структурі народжених за порядком народження свідчать про покращення соціальних умов життя: сім'ї можуть дозволити собі народжувати третю і четверту дитину.

На рівень народжуваності в певній мірі впливає і співвідношення кількості шлюбів та розлучень. Оскільки 2005 р. був наступним за високосним, в якому традиційно більшає кількість одружень, то змінились показники шлюбності. Торік в області одружилось 10163 пари, що на 10,4% більше, ніж у 2004 р. Коефіцієнт шлюбності зріс із 6,6 до 7,3 ‰; в міських поселеннях – із 7,7 до 8,7 ‰, в сільській місцевості – із 5,8 до 6,3 ‰. Середній вік наречених склав у жінок – 24,1 роки, чоловіків – 27,4 роки.

У 2005 р. в області розлучилось 4446 пар. Кількість розлучень у порівнянні з попереднім роком зросла на 3,4%. Коефіцієнт розлучуваності склав 3,2‰ проти 3,1‰. Середня тривалість розірваних шлюбів стано-

вила 11,8 років. Найбільша частка розлучень припадає на шлюби, які проіснували до п'яти років (26,0%) та 5–9 років (24,6%).

У 2005 році після зростання протягом семи років відмічено зменшення поширеності хвороб. За рік зареєстровано 1186,5 тис. випадків захворювань з діагнозом, встановленим вперше у житті (8545,0 випадків на 10 тис. осіб населення), що на 22,7 тис. або 1,9% менше, ніж у попередньому році. Зменшення числа зареєстрованих випадків захворювань з діагнозом, встановленим вперше у житті, спостерігалось майже по всіх класах хвороб. Проте, відмічено зростання числа захворювань на деякі інфекційні і паразитарні хвороби (на 2,6%), хвороби нервової системи (1,3%) та шкіри і підшкірної клітковини (4,1%). Проте, хворобливість населення продовжує зростати (проти попереднього року вона зросла на 1% і становила 17971,1 випадка на 10 тис. населення). Це свідчить про те, що у структурі захворювань переважають хронічні хвороби, які мають негативну динаміку. Поряд із зменшенням захворюваності в цілому по області у ряді районів вона продовжує зростати. Так, у Богородчанському та Галицькому районах постійне зростання захворюваності спостерігається протягом семи років. У 2005 році після зменшення захворюваності у попередньому відмічено її зростання у Болехівській міській раді (на 8,7%), у Верховинському (на 2,4%), Городенківському (на 2,2%), Долинському (на 4,1%) та Тисменицькому (на 4,2%) районах. Найвищий рівень захворюваності у 2005 році відмічено у Богородчанському (9984,1 випадки на 10 тис. населення), Тлумацькому (9976,6) та Тисменицькому (9502,6) районах.

Особливо несприятливим фактором, який впливає на демографічну ситуацію, є смертність населення. У 2005 р. в області померло 18814 осіб, що на 4,3% більше, ніж у 2004. Рівень смертності зріс із 11,8 особи на 1000 жителів у 1995 р. до 13,5. Проте він нижче середнього по Україні (16,6%). Смертність у сільській місцевості області вища, ніж у міських поселеннях – 15,6 проти 10,7%.

Злободенною проблемою є смертність населення у працездатному віці, яка негативно впливає на процес відтворення населення і формування трудових ресурсів. Із загальної кількості померлих торік 4017 осіб (21,4%) були у працездатному віці. Серед них чоловіки становили 80,6%, жінки – 19,4%.

Основними причинами смертності населення є хвороби системи кровообігу, новоутворення, хвороби органів дихання, нещасні випадки, отруєння і травми. Із числа померлих у 2005 р. 1,5% становили діти віком 0–14 років (286 осіб). Найбільшу частку серед них (67,8%) займають немовлята. Протягом останніх п'яти років коефіцієнт дитячої смертності коливався від 10,0 до 14,2 немовлят на 1000 народжених. У 2005р. смертність дітей віком до 1 року становила 12,9 осіб на 1000 народжених, у міських по-

ступних, включаючи 39 років (за винятком вікової групи 20–24 рр.) переважає чоловіча стать, але, починаючи із 40 років чоловіків меншає і співвідношення змінюється з ознакою переваги жіночої статі. Це пов'язано, частково, із вищою смертністю чоловіків у працездатному віці та більшими втратами чоловічого населення внаслідок історичних факторів.

Віковий склад населення області характеризується такими даними:

Як видно з наведених даних, перепис на-

	Тис. осіб			У % до всього			2001 у %до	2006 у %до
	1995	2001	2006	1995	2001	2006	1995	2001
Всього населення	1441,4	1406,1	1386,2	100	100	100	97,6	98,6
З нього віком, років								
0-4	103,1	74,5	70,8	7,2	5,3	5,1	72,2	95,0
5-9	117,6	94,3	78,1	8,2	6,7	5,6	80,2	82,8
10-14	116,4	111,4	97,4	8,1	7,9	7,0	95,7	87,4
15-19	104,2	116,3	112,7	7,2	8,3	8,1	111,6	96,9
20-24	103,8	102,7	112,2	7,2	7,3	8,1	98,9	109,3
25-29	99,6	100,4	101,9	6,9	7,1	7,4	100,7	101,5
30-34	112,8	97,0	98,9	7,8	6,9	7,1	86,0	102,0
35-39	110,0	101,1	95,6	7,6	7,2	6,9	91,9	94,6
40-44	90,5	111,5	101,8	6,3	7,9	7,3	123,2	91,3
45-49	74,7	88,8	105,0	5,2	6,3	7,6	118,9	118,2
50-54	71,6	79,0	83,7	5,0	5,6	6,0	110,4	105,9
55-59	81,5	57,1	69,6	5,7	4,1	5,0	70,1	121,9
60-64	83,3	72,9	54,9	5,8	5,2	4,0	87,4	75,3
65-69	68,9	70,8	65,6	4,8	5,0	4,7	102,7	92,7
70 і старші	103,2	127,9	138,0	7,2	9,1	10,0	124,0	107,9

селеннях – 12,5, сільській місцевості – 13,3. Серед причин смертності дітей віком до 1 року переважають вроджені вади розвитку, деформації та хромосомні аномалії та стани, що виникають у перинатальному періоді. Від вказаних причин померло 140 дітей віком до 1 року (72,2%).

Статеві-вікова структура населення області характеризується перевагою жінок у загальній кількості. На 1.01.2006р. в області проживало 653,6 тис. чоловіків (47,2%) і 732,6 тис. (52,8%) жінок. На кожну тисячу жінок припадає 892 чоловіки. Це співвідношення змінюється в залежності від віку населення. У вікових групах молодшого віку і всіх на-

селення 2001р. зафіксував значне зменшення порівняно з даними на початок 1995р. вікових груп 0–4, 5–9 років, що пов'язано із зменшенням народжуваності впродовж останніх років. За даними вікової структури населення на початок 2006 р. в Івано-Франківській області нараховувалось осіб працездатного віку 821,0 тис, молодше працездатного – 268,1 тис., старше працездатного – 297,1 тис. За час, що минув після перепису населення віковий склад дещо змінився: частка дітей в загальній кількості зменшилась з 21,7% до 19,3%, осіб у віці старшому за працездатний – з 21,6% до 21,5%, поряд із підвищенням частки осіб працездатного віку з 56,7% до 59,2% .

На 1.01.2006 р. на 1000 осіб працездатного віку припадало 688 непрацездатних, з них 326 – осіб у віці молодшому за працездатний і 362 – особи у віці старшому за працездатний. Середній вік населення склав 37,7 роки, в міських поселеннях – 36,5, в сільській місцевості – 38,5 роки. Показники середньої очікуваної тривалості життя в області у 2004–2005 рр. становили 70,5 роки (у чоловіків – 65,3 р., у жінок – 75,8 р.) і випереджали середньодержавний рівень – 68,0 років (у чоловіків – 62,2 р., у жінок – 74,0 р.).

IV. Висновки. Структура, чисельність населення, його розселення на території, рівень життя та інші якісні й кількісні показники є суттєвими характеристиками соціального і економічного розвитку регіону. Характер розвитку населення має значний регулюючий вплив на формування і розвиток виробництва, сфери послуг, стану навколишнього середовища тощо. Так, від якісних і кількісних показників, що характеризують населення, залежать обсяги невиробничого споживання, потужності та види виробництв і закладів соціальної інфраструктури, обсяги природних та енергетичних ресурсів, які витрачаються, місткість ринку товарів визначає платоспроможний попит населення та

ін. Таким чином, в сучасних умовах населення набуває роль провідної підсистеми регіону. Проявом цього може слугувати соціалізація економіки, підвищення значимості регіональних та місцевих бюджетів у розвитку населення і соціальної сфери, посилення соціальної пріоритетності економічного розвитку регіону.

1. Івано-Франківщина, Україна, Звіт за 2005р. Статистичний щорічник (За редакцією Колімбровського М.М.). Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2006. – 613с.

2. Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій //Матеріали до сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 9-10 листопада 2005року. – К.: УААН ННЦ. “Інститут аграрної економіки”, 2005. – 80с.

3. Соціально-економічна характеристика сільських населених пунктів Івано-Франківської області. Статистичний збірник (За редакцією Костюк О.В.). Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2006.-131с.

In the article the regional features of recreation of population are lighted. Tendencies in a birth-rate, age-old structure and life-span in the conditions of strengthening of social orientation of economy of region are analysed positively.

Брович О.С.

ІВАН ФРАНКО ПРО ПРИЧИНИ ЕМІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлюються погляди Івана Франка на демографічний розвиток та еміграцію населення Східної Галичини в кінці ХІХ – на початку ХХ століття, аналізується спрямованість інтенсивної еміграції населення краю, вказуються причини масових еміграційних переміщень галицьких селян.

Ключові слова: еміграція, еміграція галицьких селян, демографічний розвиток Східної Галичини, причини еміграції, соціальне середовище, мотиви еміграції, напрями еміграції.

I. Вступ. Нині особливо актуальними є проблеми, що пов'язані з інтенсивними міграційними процесами в Україні, які виражаються в масових переміщеннях населення

через міжнародні кордони. Це, безперечно, відображається на економічному і соціальному становищі країни, національній безпеці та інтелектуальному потенціалі України, оскільки виїжджають переважно молоді, освічені люди. Зрозуміло, це значно знижує якість трудового та демографічного потенціалу країни.

Еміграційний рух населення Галичини на початку ХХІ століття спричинений низкою чинників і факторів має певні ознаки подібності і може бути співставлений з еміграцією населення Галичини кінця ХІХ – початку ХХ століття, коли жив і творив великий українець, наш земляк, людина енциклопедичних знань – Іван Якович Франко.

Спадщина Івана Франка в галузі економічної науки вражає дивовижною майстер-